

לגבי המחתרות, אמנם עיקר פעילותם היו לאחר פטירת הרב²⁶⁸, תוך כדי השואה ובסמוך יותר להקמת המדינה, אך כבר בזמנו, הספיק להראות את חיבתו ללוחמי ההגנה והאצ"ל (שהתפצלו בשנת תרצ"א), ואף להשפיע על "ברית חשמונאים", המחתרת הדתית, שהוקמה לאחר פטירתו על ידי חלק מתלמידיו²⁶⁹. אהדתו מורגשת באגרותיו לז'בוטינסקי:

"גבורים קדושים אתם לנו... גבורינו היקרים והנדיבים... ובזר נצחון... תופיע מהרה... חזקו ואמצו... אשריכם מגיני כבודנו... לפני הופעת התנוצצות אור גאולתנו. אחים אהובים, ובראשם הגיבור גדול הנפש מר ז'בוטינסקי, קבלו ברצון את ברכת... אנשי מופת הנכם כעת... עתה הננו עם נולד... עם מלא עז ומרחה זוהר אמונה רבה... אתם גבורינו אשר נתקדשתם בקדושת גבורה... להגביר את כח הכלל כולו... ושמכם יחרת לברכה לדור אחרון..."²⁷⁰.

מספרים שתנועת "השומר" שבתה את לבו של הרב, ושהלך לראות במו עיניו בעמדם על משמרותיהם הקשות ביותר בגליל²⁷¹. לאחר פירוקה של "השומר", יש לנו עדות מאנשי "ההגנה", שבעיקר בסוף שנות התר"פ (שנות העשרים), הצטרפו קבוצות רבות של דתיים לשורותיה, ובמיוחד מיישבתו של הרב קוק²⁷². רמ"צ נריה, שהיה בין המתגייסים, סיפר שההשתלבות בהגנה הייתה מקובלת במרכז-הרב, לא רק עם ידיעת ראשי הישיבה, אלא אף בעידודם²⁷³, וכך המשיך גם לאחר פטירת הרב, בתקופת ראשות הר"מ חרל"פ²⁷⁴. יש גם עדות שעזר הרב להגנה, ועל פי בקשתם, אף החביא מבוקשים בביתו, למרות שהדבר היה ממש מסכן את מעמדו עם השלטון הבריטי²⁷⁵.

לפי עדות ר' ינאית בן-צבי, שהייתה פעילה מאוד בהגנה, הקירבה עם הרב הודקה במיוחד לאחר

268. ראו אצל ידידנו ר"י וייסנגר, "רבינו וארגוני המחתרת", שמעתין 183 (תשרי תשע"ג), עמ' 104-71.

269. בין ראשוני ברית החשמונאים היו תלמידי ישיבת מרכז הרב: ב' דובדבני, הרב שאר ישוב כהן, ור"ח קוברסקי. ראו מ' בר-לב, "היסודות האידיאולוגיים של 'ברית חשמונאים'", דת ומחתרת בארץ ישראל בתקופת המנדט (ערך: ח' גניז), עמ' 175; ראיונות עם אריכא, קוברסקי וותיקי מרכז-הרב רבים, שנערכו על ידי ידידי ר"י רודיק בסביבות שנת תש"נ, מטעם המרכז התיעודי בבית הרב, ועומדים לצאת לאור בע"ה בקרוב.

270. אוצרות הראי"ה (לעיל הערה 41), עמ' 1052 - 1054, ראו אגרת נוספת אל ז'בוטינסקי לעיל הערה 138.

271. בארי (לעיל הערה 16), עמ' 127. ראו אגרות הראי"ה ב, עמ' נד, "הנה שמעתי שהשמירה של המושבה (רחובות) נמסרה כולה לידי ישראל, ועצם הדבר משמח הוא את לבבי... הנני חותם בברכה מאת שומר ישראל וברגשי כבוד", ושם, עמ' ריא, "שהנני מחזיק בעיקר המגמה של שמירה עברית...".

272. בארי, עמ' 135; שבחי הראי"ה, מהדורת תשע"א, עמ' 302.

273. צ' בראלי, שחר אורו, עמ' 142; בארי, עמ' 140; ראיון עם אריכא (לעיל הערה 267), וכן העיד הרב שאר-ישוב כהן, <http://www.yeshiva.org.il/midrash/shiur.asp?id=4562>.

274. שם, שחר אורו, עמ' 142, עדות י' בן-ששון.

275. בן-ציון יהושע, <http://www.e-mago.co.il/Editor/history-1432.htm>.

מאורעות תרפ"ט, ומאז היה בקשר תמידי עם המפקדה²⁷⁶. יעקב פת, מפקד ההגנה בירושלים, אף שמע מהרב קוק שהוא מחייב את עצם "ההגנה" וכי לדעתו כשצריך, היא דוחה שבת, ושאלה הפיק הרב אישור מיוחד עבורו שיראה למשמרות "שומרי שבת" ויניחו לו בנסיעתו²⁷⁷.

מעיד ר"ח קוברסקי: "בברית-החשמונאים היה מקובל ללמוד את תורת הרב קוק", ושדברי הרב הופיעו רבות בעיתוניהם, ואף קיימו לילי לימוד לזכרו של הרב בישיבה בתאריך פטירתו²⁷⁸. היה אפילו מתח מכך שחשדו בשמאל שנטה הרב לכיוון היותר ימני²⁷⁹, וחלק מבוגרי הישיבה מעריכים שהיו יותר בחורי מרכז-הרב באצ"ל מאשר בהגנה, "בחורים ממרכז היינו (רוב הישיבה) רביזיוניסטים... מפני שזה היה יותר רוח לאומי"²⁸⁰. דוד רזיאל, שלמד שנתיים בישיבה בתקופת הרב, לימים אף מונה על ידי ז'בוטינסקי כמפקד של האצ"ל לפני מרידור ובגין²⁸¹.

בהספד של פרופ' י' קלוזנר לרב זצ"ל, אף תיאר ש"בן השבעים, היתה לו נטיה נפשית אל הצעירים ואל הציונות "השלמה" כי אמנם היה דבר משותף להרב הזקן ולהמרדנים הצעירים שמרדו בציונות הפשרנית והוותרנית"²⁸².

גם תגובתו האישית של הרב להתפרעויות הערבים מלמד על נטייה לצבאיות, למרות שכמובן, פעילות מהסוג הזה לרוב, תהיה חשאית ולא מתועדת. בכל זאת מצאנו אגרת שכתב לרבצמ"ח עוזיאל זצ"ל, הרב הספרדי של יפו, ומפציר:

"כעת בא אלי איש בר-סמכא, והגיד לי בבירור, שהערבים פה חושבים להתנפל ח"ו על אחב"י (אחינו בני ישראל), ושהנוצרים, וגם הממשלה המקומית (העותומנית. א"ש), תומכים בהם בחשאי. מובן שעלינו לעמוד בעז"ה על נפש עמנו, ולדעת ולחקור שורש דבר. כמובן הנה ידי עם

276. בארי, עמ' 134 - 140.

277. בארי, עמ' 135.

278. ראיון קוברסקי (לעיל הערה 267), השיעורים נערכו על ידי ב' דובדבני ומ' מדן.

279. במיוחד לאחר רצח ארלוזורוב, רוזנק, עמ' 271, וראו בהמשך על קשריו עם ז'בוטינסקי ואחימאיר, ואצל ד' שוורץ, אתגר ומשבר בחוג הרב קוק, עמ' 9, בהערה 4.

280. ראיון עם החזן יהושע לרר (לעיל הערה 267), ובדומה לכך בראיון עם ר"ש אריכא, שם.

281. ראו הספדו של הרב צבי יהודה, "דויד רזיאל", לנתיבות ישראל ב, מהדורת תשל"ט, עמ' כט; ר"ש אבינר, צבי קודש, עמ' 246-247. בראיון שערכתי עם אחותו, הח"כ לשעבר, אסתר נאור-רזיאל, בסביבות שנת תשנ"ח, היא סיפרה שכשירד למחתרת, הוא שרף כמעט כל התמונות שלו, ואחת מהיחידות ששרדו, היא תמונתו בישיבה מסעודת השבע-ברכות של בתו של הרב. התמונה מופיעה בספר מראה כהן, עמ' 99, ורזיאל הוא למטה, השני משמאל. יצוין שאחינו של הרב, הלל בן הרב דב קוק, הנודע לרוב בכינויו המחתרתי, "פיטר ברגסון", היה מראשי האצ"ל ולאחר מכן, ח"כ מטעם חרות.

282. מובא אצל בארי (לעיל הערה 16), עמ' 199-192, הספד בתום השבעה, ב' באלול תרצ"ה, נדפס ב"הירדן". פרופ' יוסף קלאוזנר (תרל"ד-תשי"ט), היסטוריון, חתן פרס ישראל, היה מועמד הרביזיוניסטים לנשיא המדינה בשנת תש"ט.

כת"ר לכל שימוש קטן וגדול הנדרש לזה...ונדבר בפרטיות בשוב הדעת, בנידון זה... למע"ה (למען ה') להשליך כל העסקים ולעסוק רק בזה גם במקום ספק רחוק מאד. ושומר ישראל לא ינום ולא ישן...²⁸³.

בהספדו לקדושי מאורעות תרפ"ב, זעק הרב: "...שידע היהודי לעמוד על נפשו²⁸⁴ ועל כבודו וביחוד על נפש האומה וכבודה²⁸⁵, ואז 'יוודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך'...". הדגיש הרב שם את פשט הפסוק, שהתשובה ל"לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם 'אֵיזָה אֱלֹהֵיהֶם?' " היא: ש"יִנָּדַע בְּגֵיִים לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֶבְדֶּיךָ הַשָּׁפוּךְ"²⁸⁶.

במאורעות תרפ"ט, כבר תיפקד הרב בתור הרב הראשי, ורואים בבירור את האקטיביזם ועידוד הצבאיות יוצא הדופן לרב בשיעור קומתו, מסביב להפגנת זכותנו על הכותל²⁸⁷, ולאחר מכן במאורעות עצמם. אמנם באופן רשמי, לא שאלו אותו מלכתחילה, אך מעיד אחיינו, נחום מאירי, שהיה אחד מהמארגנים, שהוא קיבל את ברכת הרב מראש, למרות הסכנות הכרוכות בדבר, והתנגדות הממסד הציוני.²⁸⁸ אך התרגש ושמה על הפגנתם של מאות צעירים שאורגנה על ידי בית"ר, שהניפו דגלים ליד הכותל בט' באב תרפ"ט, כתגובה להתנכלויות שם מצד המוסלמים: "בקנאותכם לקדשי האומה מזכירים אתם, בנים יקירים ואהובים, את קנאת הקודש

283. אגרות הראיה ב, עמ' קנ, מא' באדר ב' תרע"ג. אגרת דומה, שם, שלח הרב לועד הכללי, שם הוסיף: "אדרש לקרא מיד אסיפת הועד, שלא לאחר אפילו שעה אחת, וגם אני בל"ג אבא לאסיפה, להתייעץ אם צריכים לעשות איזה דבר ומה לעשות... ולמען ה' שלא לאחר ולעכב אפילו שעה קטנה".

284. יצוין שאכן עמדו היהודים על נפשם והרגו ערבי אחד ופצעו אחדים בעקבות התפרצותם, "מהומת שיא", התור, " בחשוון תרפ"ב, עמ' 15.

285. הרעיון והביטוי "כבוד האומה" מופיעים עשרות פעמים בכתבי הרב קוק, עיינו בתקליטור המאגר של כתבי הרב קוק של ידידי הר"ד גולדשטיין.

286. תהילים עט, י. ההספד שנשא הרב הופיע באמצע כתבה "הלית הקדושים", בעיתון השבועי התור של תנועת המזרחי, עורך: רי"ל מימון, ב' בחשוון תרפ"ב, שנה ב גליון ד, עמ' 14-15, מופיע בהמשך כאגרת 14 בחלק הזה, ראו שם היטב.

287. לעומת גישתם הפייסנית של רוב מנהיגי היישוב, ראו לעיל הערה 91. בבית הרב מצאתי אגרת אל הרב קוק מכלא יפו של א' אחימאיר, מפעילי האצ"ל שהואשמו ברצח ארלוזורוב, מכ"ז בשבט תרצ"ד: "הרי גדול הוא במעשים, ומי עוד כמוני זוכר עמדת כבוד הרב בשאלת הכותל הקדוש". באגרת נוספת מכלא עכו, מח' בסיוון תרצ"ד, שם אחימאיר קורא לרב: "לוחם מלחמת הכותל הקדוש", וחותם: "והריני אחד מרעיוני... אב"א אחימאיר".

288. נ' מאירי, "לזכר הגאון קוק זצ"ל", חזית עממית, ג' באלול תרצ"ז, עמ' 6, ומופיע אצל ידידי ר"מ נחמני, אתר אור האורות, <http://www.oraorot.022.co.il/BRPortal/br/P102.jsp?arc=246924&order=down>. האחין, בנו של שרה מאירי, אחותו של הרב, היה ראש ההתאחדות העולמית של צעירים עברים בישראל.

של המכבים²⁸⁹. לפי עדותו של הסופר יעקב רימון, אמר להם הרב עם דמעות בעיניו במוצאי ט' באב, "אשריכם, שזיתם אחרי אלפיים שנות גלות, להגף דגל ישראל ליד הכותל המערבי, והרמתם כבוד ישראל ותקומו בגאון"²⁹⁰.

עם פרוץ מאורעות תרפ"ט, פרץ הרב לאולם הישיבה ופנה לתלמידיו בקול רועד: "אלה מכם שחשים עצמם בעלי כוח, יצטרפו למגינים הנלחמים בהמון הפרוע. אין זמן. מי שיכול- לרובים. ומי שאינו יכול- לתהילים". הרב בעצמו מיהר לצאת, ואמר לרב חרל"פ: "אני הולך להצטרף למערכה, להיות עם הלוחמים המגינים. אם המופתי שם, גם אנו, כל הרבנים, צריכים להיות שם. האם אחינו ילחמו למעננו ואנו נשב²⁹¹ פה ונחכה?". אך שכנעו הרב חרל"פ, שאם הרב ילך עם המגינים, יטענו הבריטים והערבים שכשם שהמופתי מסית את הערבים, גם הרבנים הסיתו את היהודים למהומות, ש"יש לפעול בשיקול דעת דווקא בגלל חומרת השעה"²⁹².

באותה תקופה, כמעט כל צמרת היישוב היהודי בארץ היו בקונגרס הציוני בציריך, לכן פנו אנשי ההגנה לרב קוק, והוא נתן אישור בכתב להוצאת עשרת הרובים שאוחסנו בבית הספר העירוני כדי לעצור את צעדת הערבים לכיוון שכונות היהודים בירושלים, והוסיף: "ושאני אחראי לתוצאות". הרב אף שיבח את ד"ר פון-ווייזל על מסירות נפשו שנגש אז לתת סטירה למופתי, ונדקדק בבטנו²⁹³.

אף הזכיר חתנו, הרב שלמה נתן רענן (תר"ס-תשל"ב), שהדריך הרב קוק את המחזרות לפגוע ואף להרוג ערבים כנקמה וכהרתעה לאחר מאורעות תרפ"ט²⁹⁴. כמובן, יודגש שמדובר לפני קום המדינה וצה"ל, והבריטים לא טרחו מדי בשמירה על בטחון היהודים.

למרות שהנושא שלנו הוא ערך הגבורה הפיזית והצבאית במשנת הרב, אין ספק שהגבורה הנפשית והתעוזה יוצאי הדופן של הרב, הם קשורים, משפיעים ומועילים להבין את משנתו הרעיונית. אכן מצאנו מעשים רבים כאלה, למשל, בתקופת בוויסק, בהיותו בחופשה בדובלן, ראה אדם תקיף מבה את הרב זליג ראובן בנגיס²⁹⁵. ניגש הרב לאותו עשיר, נתן לו סטירת לחי

289. ש' אבידור הכהן, האיש נגד הזרם, עמ' 261, בשם עיתונות התקופה: "הרב הראשי קרא לנוער העברי למסור נפשו על קודשי האומה", עמ' 281.

290. הרמ"צ נריה, ליקוטי הראי"ה ב, עמ' 368.

291. ע"פ במדבר לב, ו, בטענת משה רבנו כלפי שבטים ראובן וגד.

292. אבידור, עמ' 266; יאיר חרל"פ, שירת הי"ם, עמ' 338.

293. אבידור, שם, עמ' 264 - 265.

294. ראיון במרכז התיעודי, בית הרב.

295. תרכ"ד-תשי"ג, למד בוולוז'ין בתקופת הרב קוק שם, ולימים נשיא העדה החרדית בירושלים ומבין החולקים הגדולים על שיטת הרב קוק בנושא הצינונות, למרות שהעריך את הרב קוק "ברעדה", שבחי הראי"ה, מהד' תשל"ט, עמ' ע'.